

Світлана Гузенко, Олександр Спанатій
Миколаївський національний університет
імені В. О. Сухомлинського,
м. Миколаїв, Україна
s_v_g@i.ua

Svitlana Huzenko, Alexander Spanatiy
Mykolaiv V. O. Sukhomlynskyi
National University,
Mykolaiv, Ukraine

**ВЕРБАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ «ПОВАГА»
В УКРАЇНСЬКОМУ МАСМЕДІЙНОМУ ДИСКУРСІ**

**VERBALISATION OF THE CONCEPT OF «RESPECT»
IN MASS MEDIA DISCOURSE**

У статті описано специфіку мовної репрезентації концепту «повага» в українському масмедійному дискурсі. На підставі аналізу словникових статей, публікацій аналітичних часописів «Дзеркало тижня», «Український тиждень» окреслено семантичне ядро концепту – «почуття шани, прихильне ставлення до когось, чогось»; описано різні засоби вербалізації центральної семи залежно від соціального контексту.

Ключові слова: когнітивна лінгвістика, концепт «повага», масмедійний дискурс.

In the article the author describes the specifics of the language representation of the concept of «respect» in the Ukrainian mass media discourse. The author uses dictionary articles, publications of analytical magazines «Dzerkalo Tyzhnya», «Ukrainian Week» as the basis of the analysis. The semantic heart of the concept was presented as «a sense of respect, a favorable attitude to smb, smth». S. Huzenko describes various means of verbalizing of the central heart depending on the social context.

Key words: cognitive linguistics, the concept of «respect», mass media discourse.

Осмисленням вербальних процесів, процесів пізнання носія мови, поясненням вживання тих чи тих мовних явищ, прагненням через мову осмислити зміни в індивідуальній чи колективній свідомості займається когнітивна лінгвістика. Предметом вивчення семантики як одного з ключових розділів цього напрямку мовознавства є опис організації знань про світ у людській свідомості, пояснення процесів і результатів формування і фіксації поняття про світ, вивчення семантичних явищ через призму пов'язаних із лінгвістикою наук [1, 259].

Концепт як ключове семантичне поняття когнітивної семантики на сьогодні ще не має однозначного визначення. Його двоїста сутність – мовна і психічна – спрямовує пошук різних наукових шкіл і різних вчених до різних напрямів. З одного боку, концептом називають ідеальний образ, що відображає культурно зумовлені уявлення мовця про світ, з іншого боку – цей образ вербалізований, тобто ми зустрічаємося у мові з певним іменем.

О. С. Кубрякова визначає, що концепт – це одиниця ментальних чи психічних ресурсів нашої свідомості і тієї інформаційної структури, яка відображає знання та досвід людини; оперативна змістова одиниця пам'яті, ментального лексикону, всієї картини світу, відображеної в людській психіці [3, 90]. Таким чином, осмислюючи концепт, ми осмислюємо не лише індивідуальну свідомість мовця, а й явища певної культури в цілому. Вчені (зокрема Ю. С. Степанов) вважають, що концепт відображає «рідний дух», закріплений звичним та улюбленим способом думки мовців [6, 27].

Сучасний вектор розвитку багатьох наукових напрямів спрямовано на повернення уваги до етико-екологічного ставлення до інших. Зміни у науковій парадигматиці зумовлено подоланням антропоцентризму і розвитком нових принципів неоантропоцентризму, екоцентризму. Відбувається концептуалізація екоцентризму як гармонії взаємовідносин людини / суспільства з усіма об'єктами і суб'єктами, відповідальними за гармонійне середовище існування / буття людини. Йде процес формування екопрагматики як нової лінгвістичної галузі, що вивчатиме комунікативну поведінку людей і спільнот у ракурсі

універсальних принципів гармонізації людських стосунків як умови гармонійного існування людини, природи, суспільства [1, 98].

Дослідження нової екологічної етики і принципів її вербалізації ще не було проведено. Окремі екоцентричні концепти «рівність», «єдність», «толерантність» були предметом вивчення науковців. Метою нашої праці є виявлення специфіки мовної репрезентації концепту «повага» як одного з екоцентричних концептів в українському масмедійному дискурсі.

Матеріалом дослідження обрано сучасні словники української мови, публікації аналітичних часописів «Дзеркало тижня» (далі – ДТ), «Український тиждень» (УТ).

Повага як один із ключових екоцентричних концептів відображає цінності етики недомінування, справедливості, рівності, є одним із факторів формування стратегії комунікативної поведінки людини за принципом зважання на почуття інших людей.

Ядром лексичного поля «повага» є сема «почуття шани, прихильне ставлення, що ґрунтується на визнанні чийх-небудь заслуг, високих позитивних якостей когось, чогось» [5, 631]. У Словнику Б. Грінченка звернено увагу на семантичне значення абстрактного поняття «повага» – «1) уваження, честь; 2) важність, значеніє» [4, 207].

Привертає увагу семантика кореня слова «повага» – «-ваг-». Цим підкреслено вагомість, статусність людини, до якої виявлено це почуття. На думку психологів, повага – це визнання прав людини і її внутрішньої цінності, це різновид морального зобов'язання по відношенню до людини. Почуття поваги може бути виражене вербально, а також через дії, поведінку, вчинки людини.

Понятійний компонент концепту «повага» реалізовано через номінацію суб'єкта, ким володіють ці почуття. У масмедійному дискурсі ім'ям суб'єкта може бути ім'я особи – героя публікації: «Сі Цзіньпін запевнив, що поважає вибір українського народу» (УТ, 17.01.2017); назва організації / країни (метонімічний перенос): «Канада підтверджує своє незмінну повагу до

територіальної цілісності України та засуджує дії, вжиті Росією для насильницької інтеграції Кримського півострова в Росію, в тому числі через відкриття мосту через Керченську протоку в травні 2018 року» (УТ, 28.07.2018); особові займенники, які називають мовця: «Фалех Хебер: Я дуже цінував і поважав роботу Тараса Процюка» (УТ, 09.04.2013).

У масмедіа об'єктом відношень поваги може бути ім'я конкретної особи «Я поважаю цього режисера (А. Віднянського – С. Г.) як видатного митця, людину» (ДТ, № 23, 16-22.06.2018); найменування групи людей: «Немає нічого дивного в тому, що депутатів поважають менше за тих самих комбатів» (УТ, № 1, 15.01.2015); найменування загальнодержавних і людських цінностей «Китай поважає державний суверенітет, незалежність і територіальну цілісність України, поважає обраний Вашим народом шлях розвитку відповідно до особливостей своєї країни» (УТ, 23.08.2016). До того ж повага може бути спрямована у зворотному напрямі – на об'єкта мовлення: «Я чесно робив свою справу, поважав себе за чесність і вважав, що люди мене за це поважають» (ДТ, № 29, 08-15.08.2008).

Однією з предикативних характеристик концепту «повага» є темпоральні відношення: минулий час – «До самого кінця життя імператор Марк Аврелій виявляв повагу до своїх учителів: поставив їм статуї, прикрашав гробниці квітами, приносив жертви на вшанування їхньої пам'яті» (ДТ, 17.02.2017); теперішній – «Кожна компанія, яка поважає себе, намагається відкрити своє представництво в Інтернеті» (ДТ, № 6, 16-23.02.2007) і майбутній – «Він (Президент України – С. Г.) також запевнив, що в Україні будуть поважати вибір кожного українця і захистять усіх вірян» (ДТ, 11.10.2018).

Для семантичного опису поняття важливо осмислити ті характеристики, що є синонімічними для аналізованих, і ті, що знаходяться в опозиції.

Як відомо, синоніми виконують різноманітні функції: семантичного добору слова з ряду можливих назв для уточнення, виділення різноманітних відтінків у характеристиці поняття з метою адекватного його позначення; стилістичного добору слова з ряду можливих назв з ряду можливих назв з

метою адекватно оформленого позначення поняття; підсилення семантичної або емоційно-експресивної характеристики поняття; функцію заміни [7, 585].

Під час дослідження засобів вербалізації стану «поважати» нами виокремлено його контекстуальні синоніми. Їх можна розділити на дві групи: 1) ті, що стосуються вербалізації відношень між державами, соціальними інституціями, ставлення політичних діячів до проблем державного рівня; 2) лексеми, пов'язані з вербалізацією описуваного стану у людських стосунках.

До першої групи контекстуальних синонімів стану «поважати» віднесемо: «*гарантувати*» – «ЄС повинен спробувати і сприяти знаходженню політичного вирішення кризи, яка має охоплювати всіх і яке повинно привести не тільки до нових вільних і справедливих виборів, але і до конституційної реформи, яка поважає і гарантує права всіх складових єгипетського суспільства», – упевнений європейський політик (Елмар Брок – С. Г.)» (ДТ, 19.08.2013); «*відстоювати права*» – «Наша країна (Єгипет – С. Г.) вже сьогодні – громадянська, патріотична, конституційна держава, яка поважає і відстоює права своїх громадян» (ДТ, 30.06.2012); «*підтримувати єдність*» – «Європарламентарі закликали поважати і підтримувати єдність та територіальну цілісність України» (ДТ, 27.02.2014); «*зобов'язуватися...*» – «...заявку про вступ в ЄС має право подати будь-яка європейська держава, яка поважає і зобов'язується дотримуватися наступні цінності: повага до людської гідності, свободи, демократії, рівності, верховенства права та дотримання прав людини» (ДТ, 26.11.2013); «*брати відповідальність*» – «Людина, яка поважає себе, – поважає і свою сім'ю, рід, країну. Більше того, бере на себе відповідальність за неї» (ДТ, 29.08.2014); «*захищати*» – «Канада і міжнародне співтовариство чекають, що українська влада буде поважати і захищати права своїх громадян, зокрема право на вільне вираження своєї думки» (ДТ, 11.11.2003); «*відчувати себе корисними*», «*прислухатися*» – «Думаючи еліти дізналися, що сукупні економічні вигоди не замінюють людську потребу відчувати себе корисними, поважати і прислухатися» (ДТ, 19.10.2018).

Серед синонімічних лексем, пов'язаних з вербалізацією стану описуваного стану у людських стосунках, переважають: «*цінувати*» – «А людям, яких художник поважає і цінує, він свої полотна дарує» (ДТ, № 35, 18-25.09.2009); «*довіряти*» – «Не намагатися виховувати дитину доти, доки ви не заслужите її повагу й не побудуєте досить довірливі стосунки — тобто, власне, не станете для неї рідною людиною»; «*любити*» – «Черговий раз зважуючи всі за і проти нового союзу, запитайте себе: що ваш новий обранець здатний дати вашій дитині, чи зможе ваша дитина його поважати і, врешті-решт, полюбити» (ДТ, № 10, 18-25.03.2005); «*вчити*» – «Мета тут одна: здивувати аудиторію чимось нестандартним і небаченим, а потім ці люди зацікавляться наукою, почнуть її поважати і вчити» (ДТ, № 41, 03-09.03.2018); «*брати приклад*» – «Якщо в школі є бодай один вчитель, якого дитина поважає і готова брати приклад, і хоча б один улюблений предмет, це забезпечує цій дитині успішність у подальшому житті» (ДТ, № 41, 28.12-15.01.2015); «*захоплюватися*» – «Це не означає, що я не поважаю колег, які обрали тактику прямої дії, навпаки, переважно захоплююся ними, але все одно не схвалюю» (УТ, № 38, 18.09.2014)

Під час нашого дослідження було виокремлено семантичні опозити: «*поважати – жаліти*» – «Вважаю, що літніх акторів треба поважати, а не жаліти» (ДТ, № 23, 16-22.06.2018); «*поважати – зневажати*» «І сміятися, що він має забаганку їздити на мотоциклі — то це демонстрація його свободи і за це треба поважати, а не зневажати» (ДТ, № 31, 12-19.08.2005); «*поважати – картати*», «*поважати – дорікати*», «*поважати – займатися самоїдством*»: «До речі, моя єдина довга-предовга криза закінчилася кілька років тому, коли збагнула, що таки треба себе любити, поважати, а не тільки картати й на кожному кроці дорікати – словом, не займатися самоїдством, бо це може обернутися фрустрацією» (ДТ, 03.08.2012).

До контекстуальних опозитів віднесемо протиставлення «*повага – володіння зброєю*» у контексті, пов'язаному із вихованням молодого покоління з акцентом на глибинне розуміння процесів, що відбуваються і державі:

«Патріотичне виховання – це наука поважати тих, кого захищаєш, а не просто володіння зброєю» (ДТ, 01.06.2014).

Таким чином, аналіз засобів репрезентації екоцентричного концепту «повага» дозволив виявити семантичне ядро «почуття шани, прихильне ставлення до когось, чогось». Залежно від соціального контексту спостерігаємо різні засоби вербалізації центральної семи. У перспективі є потреба продовжити дослідження екологічної етики і принципів її вербалізації.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Кочерган М. П. Когнітивна лінгвістика // Українська мова. Енциклопедія. 2-ге вид., зі змінами і доп. Київ : Укр. енцикл., 2004. С. 258–260.
2. Кравченко Н. К. Екопрагматика як нова сфера дослідження сучасної лінгвістики // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія: зб. наук. пр. Одеса: МГУ, 2018. № 34. Т. 1. С. 98–101.
3. Кубрякова Е. С. Язык и знание. Москва, 2004. 556 с.
4. Словарь української мови / упор. з дод. влас. матеріалу Б. Грінченко: в 4-х т. Київ : Вид-во Академії наук Української РСР, 1958. Т. 3. С. 207.
5. Словник української мови: в 11 т. / НАН України; Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні. Київ : Наукова думка, 1970-1980. Т. 6. 860 с.
6. Степанов Ю. С. Концепты. Тонкая пленка цивилизации. Москва, 2007. 278 с.
7. Тараненко О. О. Синонім. *Українська мова. Енциклопедія. 2-ге вид., зі змінами і доп.* Київ : Українська енциклопедія, 2004. С. 585–588.

REFERENCES

1. Kocherhan M. P. (2004) Kohnityvna lnhvistyka [Cognitive Linguistics] *Ukrayins'ka mova. Entsyklopediya [Ukrainian language encyclopedia]*. Kyiv : Ukr. Entsykl, pp. 258–260 [in Ukrainian].
2. Kravchenko N. K. (2018) Ekopragmaty`ka yak nova sfera doslidzhennya suchasnoyi lingvisty`ky` [Ecopragmatics as a new research area of present-day linguistics] *Naukovy`j visny`k Mizhnarodnogo gumanitarnogo universy`tetu*.

Seriya: Filologiya [Scientific Herald of the International Humanitarian University. Series: Philology]. Odesa: MGU. No 34. Vol. 1, pp. 98–101 [in Ukrainian].

3. Kubryakova E. S. (2004) *Yazyk y znanye [Language and knowledge]*. Moscow, p. 556 [in Russian].
4. *Slovar' ukrayins'koyi movy (1958) [Dictionary of the Ukrainian language] / Upor. z dod. vlas. materialu B. Hrinchenko: 4 volumes. Kyiv : Vyd-vo Akademiyi nauk Ukrayins'koyi RSR. Vol. 3, p. 207 [in Ukrainian]*.
5. *Slovnyk ukrayins'koyi movy (1970-1980) [Dictionary of the Ukrainian language] : 11 volumes. / NAN Ukrayiny ; In-t movoznavstva im. O. O. Potebni. Kyiv : Naukova dumka. Vol. 6, p. 860 [in Ukrainian]*.
6. Stepanov Yu. S. (2007) *Kontsepty. Tonkaya plenka tsyvylyzatsyy [Concepts. Slim film of civilization]*. Moscow, p. 278 [in Russian].
7. Taranenko O. O. (2004) *Synonim [Synonym] Ukrayins'ka mova. Entsyklopediya [Ukrainian language encyclopedia]*. Kyiv : Ukr. Entsykl, pp. 585–588 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редколегії 25.11.2018 р.

Прийнята до друку 30.11.2018 р.